

מצוות שמיטה בזמן הזה: מדאורייתא או מדרבנן?

1 ויקרא פרשת בהר פרק כה

(א) ונדבר יקנוק אל משה בהר סיני לאמר: (ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליקנוק: (ג) שש שנים תזרע שדה ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה: (ד) ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת ליקנוק שדה לא תזרע וכרמך לא תזמר: (ה) את ספית קצירך לא תקצור ואת ענבי גזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ: (ו) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לה וילעבדך ולאמך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך: (ז) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל: (ח) וספרת לה שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לה ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה: (ט) והעברת שופר תרועה בחודש השבעי בעשור לחודש ביום הפורים מעבירו שופר בכל ארצכם: (י) וקדשתם את שנת החמישים שנה וקראתם דרור בארץ לכל ישביה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשבו: (יא) יובל הוא שנת החמישים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את גזריה: (יב) כי יובל הוא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה: (יג) בשנת היובל הזאת תשבו איש אל אחוזתו: (יד) וכי תקצרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו: (טו) במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואת ימך לה: (טז) לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעט מקנתו כי מספר תבואת הוא מכר לה: (יז) ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך פי אני יקנוק אליהם: (יח) ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אתם וישבתם על הארץ לבטח: (יט) ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע וישבתם לבטח עליה: (כ) וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו: (כא) וצויתי את ברכתי לכם בשנה השביעית ועשית את התבואה לשלש השנים: (כב) וזרעתם את השנה השמינית ואכלתם מן התבואה ישן עד השנה התשיעית עד בוא תבואתה תאכלו ישן: (כג) והארץ לא תמכר לצמתת פי לי הארץ פי גרים ותושבים אתם עמדי: (כד) וכלל ארץ אחוזתכם גאלה תתנו לארץ:

2 תלמוד בבלי מסכת ערכין דף לב עמוד ב

ומי מנו שמיטין ויובלות? השתא משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו יובלות, עזרא דכתיב ביה: הכל קהל כאחד ארבע רבוא אלפים ושש מאות וששים הוה מני? דתניא: משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט המנשה בטלו יובלות, שנאמר: וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן; יכול היו עליה והן מעורבין, שבט בנימין ביהודה ושבט יהודה בבנימין, יהא יובל נוהג? תלמוד לומר: לכל יושביה, בזמן שיושביה כתיקונן ולא בזמן שהן מעורבין!

3 תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד א - דף לו עמוד ב

הלל התקין פרוסבול וכו'. תנן התם: פרוסבול אינו משמט, זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה +דברים ט"ו+ השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', עמד והתקין פרוסבול; וזה הוא גופו של פרוסבול: מוסרני לכם פלוני דיינין שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה או העדים. ומי איכא מידי, דמדאורייתא משמטא שביעית, והתקין הלל דלא משמטא? אמר אביי: בשביעית בזמן הזה, ורבי היא; דתניא, רבי אומר: +דברים ט"ו+ וזה דבר השמיטה שמוט - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים. ותקינן רבנן דתשמט זכר לשביעית. ראה הלל שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, עמד והתקין פרוסבול.

4 רש"י שם

בשביעית בזמן הזה - והלל כרבי סבירא ליה דאמר שביעית להשמטת מלוה בזמן הזה דרבנן הוא ואע"ג דהלל בבית שני הוה סבירא ליה לאביי דבבית שני הואיל ולא היה יובל נוהג לא נהגו שמיטין מדאורייתא ודאמרינן בערכין (דף לב): מנו יובלות לקדש שמיטין מדרבנן קאמר ומצאתי בתלמידי רבינו יצחק הלוי שכתב במסכת גיטין בירושלמי

מנין שאין השמיטה נוהגת אלא בזמן שיוכל נוהג שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת שביעית אבל בת"כ ראיתי דשביעית נוהג בזמן שאין יובל נוהג ואומר אני שהוא מחלוקת.

בזמן שאי אתה משמט קרקע - כגון עכשיו שבטלה קדושת הארץ.

אי אתה משמט כספים - ואף על פי שהשמטת כספים חובת הגוף היא ואינה תלויה בארץ ילפינן בהיקישה דלא נהגא.

ואומר רבנן דתשמט - בזמן הזה.

זכר לשביעית - שלא תשתכח תורת שביעית.

5) תוספות מסכת גיטין דף לו עמוד א

בזמן שאתה משמט כו' - פירש בקונט' דהשמטת קרקע לא נהגא בבית שני כדאמר' בירושלמי בפרקין מנין שאין שמיטה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת שביעית כו' ובבית שני הואיל ולא נהג יובל שלא היו כל יושביה עליה לא נהגא שמיטה מדאורייתא והא דאמר' בערכין (דף לב:) מנו יובלות לקדש שמיטין היינו מדרבנן וקשה לר"ת דהיה לו להביא ההיא דירושלמי ואפי' נאמר דסמך אההיא והך דהכא מיימי משום כספים אכתי קשה בריש מועד קטן (דף ב:) דפריך חרישה וזריעה בשביעית מי שרי ומייתי הך דהכא והתם לא שייך כלל לאתויי אלא ההיא דירושלמי ונראה לר"ת דהשמטת קרקע דהכא ודהתם לא איירי בחרישה וזריעה אלא בשדות החוזרות לבעלים ביובל והשמטת קרקע קרי ליובל ולשביעית השמטת כספים דשמיטה משמטת כספים ולא יובל כדאמרינן בהדיא בפרשת ראה אנכי ודריש לה מדבר השמיטה שמוט וה"ק בזמן שאתה משמט יובל אתה משמט שביעית כי ההיא דירושלמי ואר"ת דבבית שני נהג יובל דאמרינן בפרק ד' מחוסרי כפרה (כריתות דף יא.) ואשמים איל צאן על אשמתם מלמד שכולן שפחות חרופות בעלו ושפחה חרופה היינו חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי ועבד עברי אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג כדאמר בס"פ המקדיש שדהו (ערכין דף כט.) ולא מסתבר לומר שהביאו על שבעלו שפחות חרופות בבית ראשון כדאשכחן בספ"ק דהוריות (דף ו.) שהביאו על ע"ז שעבדו בימי צדקיהו דבע"ז אשכחן דנחשדו אבל על שפחה חרופה לא אשכחן דנחשדו ועוד דהא נהג בתי ערי חומה בבית שני כדתנן במסכת ערכין (דף לא:) ומייתי לה לקמן במי שאחזו (דף עד:) בראשונה היה נטמן התקיני כו' ואמרינן נמי בסוף המקדיש שדהו (ערכין כט.) דבתי ערי חומה אין נוהגין אלא בזמן שיוכל נוהג ולא תיקון הלל פרוסבול לדורו שהרי היה בזמן הבית ודהלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה (שבת טו.) אלא לאחר חורבן דהו ידעי דחרוב ביתא כדאמרינן בנזיר בפ' ב"ש (דף לב:) והא דבעי בסמוך לדריה תקין לאו לדריה ממש אלא לדור הסמוך אחר חורבן אי נמי ההיא בעיא אליבא דרבא דמשני הפקר ב"ד היה הפקר והא דאמר בסוף ערכין (דף לב:) מנו יובלות לקדש שמיטין דמשמע דיוכל לא נהג היינו למאי דס"ד התם מעיקרא דלא חזרו עשרת השבטים שגלו ולא היו בגלות בכל אלא ב' שבטים וכשעלו בבית שני לא היו כל יושביה עליה אבל במסקנא דאמר' דירמיהו החזירן ויאשיהו מלך עליהו נמצאו דהיו שם מי"ב שבטים ואע"ג שלא עלו כולם חשיב כל יושביה ומיהו קשה דזיל קרי בי רב הוא דבעזרא מני לכל י"ב שבטים.

6) רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק י הלכה ט

ובזמן שהיובל נוהג נוהג דין עבד עברי, ודין בתי ערי חומה, ודין שדה חרמים ודין שדה אחוזה, ומקבלין גר תושב ונוהגת שביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מן התורה, ובזמן שאין היובל [נוהג] אינו נוהג אחד מכל אלו חוץ משביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם כמו שביארנו.

7) תלמוד בבלי מסכת כתובות דף כה עמוד א-ב

אשכחתינהו לרבנן בבי רב דיתבי וקאמר: אפילו למאן דאמר תרומה בזמן הזה דרבנן, חלה דאורייתא, שהרי ז' שכיבשו וז' שחילקו נתחייבו בחלה ולא נתחייבו בתרומה; ואמינא להו אנא: אדרבה, אפילו למ"ד תרומה בזמן הזה דאורייתא, חלה דרבנן, דתניא: בבואכם אל הארץ - אי בבואכם, יכול משנכנסו לה שנים ושלושה מרגלים? ת"ל: בבואכם - בביאת כולכם אמרתי, ולא בביאת מקצתכם, וכי אסקינהו עזרא, לאו כולהו סלוק.

8) רש"י שם

לאו כולהו סלוק - רובן נשארן בכבל דכתיב כל הקהל כאחד ארבע רבוא (עזרא ב.).